

За един тип въпросителни изречения в българския и румънския език

Илияна Кръпова
Пловдив

1. Увод

В тази статия ще разгледаме един тип въпросителни изречения в българския и румънския език, които демонстрират редица сходства по отношение както на синтактичния им строеж, така и на смисловата им интерпретация. По-конкретно, ще стане дума за въпросителни изречения от рода на *Кой какво каза?*, *Cine se a vorbit?*, които за разлика от останалите к-въпроси (традиционно наричани *специални* или *частни въпроси*), съдържат повече от една въпросителна (к-)дума и поради това обикновено се означават с термина *многократни к-въпроси*.¹

Още в началото бихме искали да направим уточнението, че под многократни к-въпроси ще разбираме само въпросителните изречения, образувани от две или повече въпросителни думи без съчинителна връзка помежду им. Наличието или липсата на съчинителен съюз не винаги се взема предвид при представянето на явленията в синтактичните описания (вж. напр. Лакова 1991, 60, Пенчев 1993, 132). Според нас обаче въпросителните изречения като *Кой и кога ще дойде?*, в които въпросителните думи са свързани съчинително, имат различен синтаксис и особености, въпреки че на пръв поглед и тук въпросителните думи могат да бъдат аргументи на един и същ глагол. Съюзно свързаните к-въпроси са сложни съчинени изречения, образувани чрез координация на две прости въпросителни изречения (*Кой [дойде]* и *кога дойде?*), в първото от които е осъществена елипса на групата на предиката (вж. и Тишева 2000). За разлика от тях, разглежданите тук многократни к-въпроси са винаги прости въпросителни изречения, съдържащи повече от една въпросителна дума.² В подкрепа на това разграничение има и семантични основания.

Типична за многократните к-въпроси е така наречената *дистрибутивна* интерпретация: отговорът на един многократен к-въпрос трябва да съдържа информация за повече от една двойка обекти, съответстващи на променливите, означавани от въпросителните думи (вж. напр. Пезетски 1987, Коморовски 1996). На многократен к-въпрос като *Кой кога пристига?* отговарящият задължително трябва да даде информация за повече от едно лице и съответно за повече от една темпорална характеристика на действието (време на пристигане), напр. *Иван пристига тази вечер, Петър утре, а Мария след една седмица*. “Единичен” отговор (т.е. отговор за едно лице и едно време на пристигане) е

¹ Оставяйки настрана дискусиите за характера на съответствието между логико-семантичния термин *въпрос* и лингвистичния термин *въпросително изречение* (вж. по този въпрос Лакова 1991), в настоящата статия ще приемем, че *въпрос* е семантичната стойност на *въпросително* изречение, в смисъл, че въпросителното изречение означава съвкупност от пропозиции, образувани допустимите за този въпрос истинни отговори (Картунен 1977).

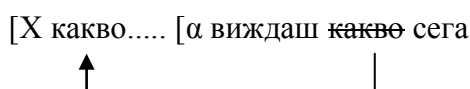
² Съчинително свързани въпроси са възможни и в езиците, не притежаващи стратегия за образуване на многократни к-въпроси чрез препозиция на въпросителните думи (срв. итал. *Chi e venuto e quando?* ‘Кой дойде и кога?’, но не и **Chi quando e venuto?* ‘Кой кога дойде?’). Подобни факти и от други езици показват, че многократните к-въпроси не бива да се разглеждат като структурен вариант на съчинително свързаните.

допустим само при съчинително свързаните к-въпроси. С други думи, докато многократните к-въпроси изискват отговорът да съдържа списък от двойки именни фрази, за които предикатът се отнася, съчинените к-въпроси изискват да бъде идентифицирана единствената двойка, за която предикатът се отнася.

2. За типологията на въпросителните изречения

Известно е, че многократната употреба на въпросителни думи в начална изреченска позиция е явление с общославянски характер (Ваховиц 1974, Рудин 1988). Но спецификата, чрез която това явление се проявява в българския и румънския език, не само “изолира” българския език от останалите славянски езици, но и повдига въпроса за наличието на общо ареално свойство между тях – извод, който принадлежи на К. Рудин (1988) и който се подсилва от факта, че измежду романските езици единствен румънският притежава многократни к-въпроси, образувани чрез препозиция на въпросителните думи.

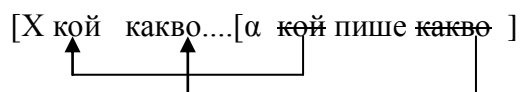
Според формалните теории за естествения език, в частност генеративната граматика, чийто апарат ще използваме в настоящата статия, въпросителните изречения, съдържащи въпросителна дума, се образуват чрез движение на въпросителната дума към квантификационната позиция (X), където е локализиран логическият оператор за въпрос. Още в “Синтактични структури” Н. Чомски (1957) разглежда въпросителните изречения като резултат от трансформация на съответното съобщително изречение, доколкото напр. в изречението *Какво виждаш сега?* въпросителната дума изключва едновременната поява на пряко допълнение и следователно появата ѝ в началната изреченска позиция може да се мисли като вторична по отношение на базовата ѝ позиция, т.е. като резултат от разместване (дислокация) към позицията X, както е показано в следната схема:

Подобна дислокация на въпросителната дума е задължителна във всички балкански езици, но това не е балканско по своя характер явление, а типологическа характеристика, която обединява много индоевропейски (напр. славянските, романските и германските езици) и неиндоевропейски езици. В езиците без дислокация (напр. японски и китайски), от друга страна, въпросителната дума не се движи, т.е. остава в позицията, в която се е породила в дълбоката структура. Това обаче не означава, че явните синтактични различия се свеждат до различни логически репрезентации. Тъкмо обратното: наличието на позицията X е логическа необходимост, т.е. условие за успешната интерпретация на изречението именно като информационен въпрос (изказване, чрез което се иска информация, Хинтика 1976), а не като риторичен или ехо-въпрос (молба за повторение на невъзприета информация). Поради тези теоретични основания в генеративната граматика се приема, че движение на въпросителната дума до позицията X се осъществява във всички езици, само че на различни езикови равнища – синтактично или логическо, т.е. двата възможни типа движение (явно и скрито, или неявно) дават еднаква логическа структура (вж. напр. Хегеман 1994).

При многократните въпроси квантификационното движение се прилага многократно и така се осигурява интерпретацията на изречението като въпрос,

чрез който се иска информация за елементи от повече от едно множество, т.е. като въпрос, съдържащ повече от една неизвестни (променливи).

3. Специфика на многократните въпроси в българския и румънския език

Въпреки че в българската синтактична литература е посветено сравнително малко внимание на проблема за образуването на многократните к-въпроси, общо е мнението, че ако първата въпросителна дума е подлог, тя трябва задължително да предшества останалите (вж. Пенчев 1998, Тишева 2000). Проблемът за наличието на такава йерархична подредба в позицията X е обсъден подробно в статия на К. Рудин (вж. Рудин 1988). Въз основа на забелязани синтактични корелации авторката очертава типологическа изоглоса между славянските езици, разделяйки ги на две основни групи. Към първата (тип А) принадлежат езиците, в които йерархията се съблюдава – това са българският и ареално сходният му в това отношение румънски език, напр. *Кой за кого е говорил?*, но не и **За кого кой е говорил*, рум. *Cine despre cine vorbește?* но не и **Despre cine cine vorbește?*

Към втората група (тип Б) принадлежат останалите славянски езици, чиято обща характеристика се явява отсъствието на словоредни ограничения: въпросителните думи не спазват определен ред и могат да се явяват във всякакви комбинации без оглед на синтактичната им функция, срв. срхр. *Ко koga voli?* и *Koga ko voli?*, рус. *Кто кого любит?* и *Кого кто любит?* Освен по параметъра линейно разположение, К. Рудин взема предвид и други параметри, напр. конституентния характер на групата от въпросителни думи. Според нея само в български и румънски групата от въпросителни думи не може да бъде разкъсана от не-въпросителни елементи – доказателство за наличието на конституентност. Например в български и румънски появата на вметнат или адвербиален израз между въпросителните думи води до неграматичност – **Зависи от това кой пръв кого е ударил*, **Cine, după părerea ta, ce a făcut?* ‘Кой, според теб, какво направи?’ (примери на К. Рудин), докато в сърбохърватски, словенски и руски подобни ограничения липсват, срв. срхр. *Ко, po tebi, koga tiče?*, *Ко је први koga udario?* и рус. *Кто вчера кого видел?*.

Според К. Рудин наблюдаваната система от зависимости вероятно отразява различната структура на многократните въпроси в двата типа езици. От гледна точка на формалната репрезентация авторката предлага следния подход: в езиците от тип А всички въпросителни местоимения се придвижват до квантификационната позиция X (позицията, резервирана за признака Q [въпросителност]), докато в езиците от тип Б към тази позиция се придвижва само първата въпросителна дума; останалите се адюнктират (прилепят) към подолна (неквантификационна) позиция.³

³ Освен емпирична, този извод има и обяснителна стойност, ако приемем, че йерархичният ред, наблюдаван при езиците от тип А, отразява реда, по който се осъществява самото движение на к-думите. Фактът, че най-лявата позиция във веригата се заема от подлога, означава, че той се придвижва пръв към квантификационната област X, а останалите к-думи заемат различни повърхнинни позиции в зависимост от изходните си позиции. Изискването за ред (и произтичащата от него забрана за “пререждане”) е формулирано от Ноам Чомски още през 1973

3.1. За йерархията при многократните въпроси в българския и румънския език

Съществува мнение (по отношение на българския език), че докато редът на въпросителните думи е задължително фиксиран, ако в групата присъства въпросително местоимение-подлог, то при останалите въпросителни думи се наблюдават по-свободни комбинации (Билингс и Рудин 1996, Тишева 2000). Самата К. Рудин дори предпочита да говори, че словоредът се регулира от няколко основни правила, докато в останалите случаи става въпрос за тенденции и предпочитания, които се проявяват различно при отделните носители на езика (Рудин 1986, 118). Собствените ни наблюдения обаче показват, че има основание да смятаме голяма част от възможните комбинации за йерархично обусловени. И понеже същият извод е валиден според нас и за румънския език, очевидно става въпрос за наличието на единен словореден модел за образуване на многократни въпроси в двата езика. Привидните словоредни варианти (или така наречените “изключения”) могат да се обяснят чрез действието на фактори от интерпретационен и прагматичен характер, каквито са напр. информационното деление на (темо-ремната организация) на изречението, допълнителни супрасегментни характеристики на въпросителните думи и др. Във всеки случай тези фактори нямат отношение към квантификационния характер на самото к-движение, а активират други позиции от лявата периферия на изречението и съответно сигнализират за маркиран словоред.

При немаркиран словоред въпросителните местоимения, изпълняващи функцията на глаголни аргументи, се подчиняват на следния ред: **пряко допълнение – непряко** или **предложно допълнение** (Рудин 1986), напр. *Кого на кого си решил да представиш?* (пример на Билингс и Рудин 1996), *Кого с кого искаш да запознаеш?* Този ред не се променя, ако в групата се добави подлог, срв. напр. ‘трикратни’ к-въпроси (въпроси с три въпросителни думи) като *Кой кого на кого ще представи?* Стриктен ред се наблюдава и при местоименните наречия във функция на обстоятелствени пояснения: наречията за време или място задължително предхождат наречието за начин, включително ако са преместени от подчинено изречение (при условие, че подчиненото изречение не е косвен въпрос, вж. Пенчев 1998, 167), напр. *Къде как функционира здравната система?*, *Кога как искаш да се обличам?* При комбинации от един или повече глаголни аргументи (подлог и/или допълнение) и едно наречие (обстоятелствено пояснение), наречието следва аргументите, които от своя страна също запазват вътрешния си ред, напр. *Кого къде ще водиш утре?*, *Кой кого къде ще води утре?* Наблюдаваните зависимости могат да се обобщят чрез следната йерархия по синтактични функции, отразяваща линейния словоред на к-думите:

Подлог > Пряко допълнение > Непряко (предложно) допълнение > Обстоятелствено пояснение за място/време > Обстоятелствено пояснение за начин

г. (Чомски 1973, 246) и е известно като “Условие на превъзходството” (Superiority Condition). Според това условие синтактичният подлог трябва да се придвижи преди допълнението, ако и двете думи са малкирани с признака [въпросителност], срв. с английски, където словоредът на въпросителните думи е идентичен с този в българския и румънския, напр. *Who saw what?* ‘Кой какво видя?’, не не и **What did who see?* ‘Какво кой видя?’).

Тази йерархия характеризира и румънския материал, събран от И. Коморовски в специално посветена на проблема монография (вж. Коморовски 1996).

Още една обща особеност на двата езика е синтактичното поведение на местоимението за нелице *какво/се*, което не може да заеме първа позиция в редицата на въпросителните думи (освен ако въпросът не е ехо-въпрос или риторичен). Това линейно ограничение проличава особено ясно, ако редицата съдържа две въпросителни думи⁴ (Рудин 1988, 118, Коморовски 1996, 120), срв. *На кого какво даде Иван?*, vs. **Какво на кого даде Иван?*; **Се cui a dat Mihai?* vs. *Cui se a dat Mihai?*; *Къде какво си казал* vs. *Какво къде си казал?*, **Се unde ai pus?* vs. *Се unde ai pus?*, **Се cînd ai cumpărat?* vs. *Cînd ce ai cumpărat?* ‘Кога какво купи?’; *Кого какво си питал?*, *Pe cine ce a înterbit Victor* ‘Кого какво е питал Виктор?’⁵

Според нас забелязаното позиционно ограничение при местоименията *какво/се* е в корелация с друга тяхна особеност – невъзможността за удвояване с кратко винително местоимение в обектна функция, срв. **Се (roman) l-ai citit?*, **Какво го прочете?*. За румънски този факт е отбелязан от К. Сандфелд и Х. Олсен (1936, 112), а впоследствие по-подробно разгледан от Ю. Лопашов (1978, 52), който обобщава, че невъзможността за удвояване в обектна функция характеризира по принцип всички фрази, изразяващи неопределеност – квантификатори (като *seva* ‘нещо’, *cineva* ‘някой’, *nimeni* ‘никой’, *nimic* ‘нищо’) и съществителни без определителен член, означаващи неопределен предмет и несъчетаващи се с определение.

Докато в български квантификатори като *някои* и *никой* могат да се удвояват, особено в разговорната реч, напр. в партитивни конструкции от вида *Някои от книгите съм ги прочел вече*, *Никой от тях не съм го виждал напоследък*, при *какво* (и на квантификатори с предметно значение като *нещо*, *нищо*) рестрикцията по отношение на удвояването е толкова строга, колкото и в румънски – удвояването не е възможно в информационни въпроси, без оглед на структурата – партитивна конструкция или многократен въпрос, срв. напр. **Какво от тези неща ще го купиш?*, **На кого какво го дадох?*, **Какво на кого го дадох?* Въпросителните местоимения за лице в обектна функция, от друга страна, най-често се удвояват именно в многократни въпроси, при условие, че заемат първата изреченска позиция, напр. *На кого какво (му) дадох?* Паралелизмът с удвояването при рум. *cui* ‘на кого’ (датив на местоимението за лице *cine*), напр. *Cui se (i)-ai dat?*⁶, показва, че видът и интерпретацията на

⁴ По-точно би било да кажем, че позицията на *какво/се* зависи от броя на елементите в серията: ако серията съдържа две въпросителни думи, то заема втора позиция, а ако серията съдържа три въпросителни думи, то може да заеме втора или трета позиция, срв. *Кой на кого какво е дал?* и *Кой какво на кого е дал?*; *Cine cui ce a dat?* *Cine se cui a dat?* (за обяснение на позиционните редувания, вж. Рудин 1988, Бошкович 1997, Албойю 2000).

⁵ Синтактичната функция на *какво/се* е ирелевантна за позицията на това местоимение, срв. *Кажми ми къде какво те е сполетяло* (подлог) и *Кажми ми къде какво видя* (допълнение).

⁶ Според Сандфелд и Олсен (1939, 111-112) *cine* може факултативно да се удвоява и в пряка обектна функция, цитирайки примери от литературни произведения от началото на века, напр. *Pe cine l-a mușcat?* (вж. и Лопашов 1978, 52) В други, по-нови изследвания обаче се твърди, че тази употреба е остаряла и се възприема като субстандартна от съвременните носители на езика (Доброви-Сорен 1994, 197). Единствените случаи, в които удвояването е не просто възможно, а задължително и в съвременния език, са контекстите, съдържащи глаголи за психическо състояние, напр. *Pe cine-l doare capul?*, срв. също и бълг. *Кого го боли глава* (вж. Пенчев 1998). В подобни структури няма основание да се говори за удвояване в собствен смисъл на думата, понеже клистиката е свързана или със семантичната роля на “експириенцер” и функционира по подобие на рефлексивното местоимение (Доброви-Сорен 1994, 197), както в горните примери,

въпросителните местоимения е решаващ за позицията им и за свързаната с това възможност за удвояване с клитика.

Корелацията между позицията на местоимението и възможността за удвояването му личи най-ярко при конкуренцията между *какво/се*, от една страна, и неговият частичен синоним (Ницолова 1986, 156) – неутралното местоимение в ср.р. *кое/care*, от друга. В многократни въпроси *кое/care* задължително предхождат линейно не само *какво* и фразите, съдържащи *какъв,-а,-о,-и/се*, но изобщо всички местоимения и местоименния наречия, напр. *Кое на кого да (го) дам? Pe care cui l-ai dat? Кое на кого си (го) дал?, Pe care unde l-ai rus?, Кое къде си (го) сложил?* (румънските примери са от Коморовски 1996, 120). В разговорна реч се срещат и случаи, в които *кое* линейно предхожда дори подлога *кой*, напр. *Pe care cine l-a găsit?, Кое кой (го) е открил?, Despre care cine ti-a vorbit? За кое кой ти е говорил?*⁷ Както показват примерите, друга особеност на фразите, съдържащи *care*, е задължителното удвояване след предлог *pe*, въвеждащ допълнение), срв. *Pe care elev l-ai întâlnit?* ‘Кой студент си го видял?’, но не и **Pe care elev ai întâlnit?* (без удвояване). В български там, където е възможно, удвояването на *кое* е факултативно, но в разговорната реч явлението има значителна фреквентност (както е известно, книжовната норма препоръчва избягване на удвояването). Този извод важи не само за *кое*, но и за всички фрази, съдържащи *кой,-я,-е,-и/care*, срв. примерите: *Коя книга на кого да (я) дам?, Кой стол къде да (го) сложя?, Кое списание кога си (го) купил?, Кое писмо на кого/на кой приятел ще (го) пратиш?, Кое стихотворение кой (студент) ще (го) рецитира?; Pe care roman cui i l-ai dat?* ‘Кой роман на кого си го дал?’, *Pe care roman când l-ai cumpărat?* ‘Кой роман кога си го купил?’, *Pe care băiat unde l-ai văzut?* ‘Кое момче къде си го срещнал?’

И така, единствената разлика в дистрибуцията на фразите, съдържащи *кой,-я,-е-и* и *care* се оказва степента на задължителност при удвояването им. От друга страна фактът, че в книжовния румънски и в разговорната реч в български тези местоимения могат да предхождат всички останали въпросителни думи и фрази, показва, че словоредът поне частично зависи от вътрешната структура и интерпретацията на въпросителните елементи. Обща особеност при употребата на атрибутивните форми на *кой (кой,-я,-е-и)*, вкл. и на самостоятелно употребеното *кое*, е тяхната контекстна- или ситуационна-свързаност (Пезетски 1987). За да могат да се интерпретират успешно, множеството, към което реферират, трябва да е предварително известно на говорещия и слушащия – или да е било упоменато в предишния контекст, или да е имплицитна част от знанията, които говорещият и слушащият споделят в момента на речевия акт (Ницолова 1986, 156-157, Лакова 1991, 225-226).

Конструкциите, съдържащи *кой,-я,-е,-и + N*, са синонимни на партитивни конструкции от типа на *кой/коя/кое/кои от NP*, в които именната фраза експлицитно назовава множеството, за елемент от който се иска информация (областта на неизвестната във въпроса, Берков 1972, цит. по Лакова 1991, 32). Подобни структури се характеризират с пресупозиция за съществуване на множеството, означено от името или именната фраза. Тази пресупозиция се запазва и при негация (Картунен 1977), т.е. при отрицателен отговор на въпроса,

или удовлетворява селективните свойства на предиката, напр. *Кого го няма?, Иван го няма/Няма го, Pe cine l-ar interesa asta* ‘Кого би могло да заинтересува това?’

⁷ Забелязано е, че в български подобна употреба е характерна повече за косвени въпроси, вж. Тишева 2000.

напр. *Кое списание/кое от списанията ти харесва – Никое не ми харесва*. Дори и в този случай обаче говорещият не отрича съществуването на множество от списания, а твърди, че няма предпочитание към нито едно от тях. Понеже пресупозицията за съществуване на множеството се запазва и при отговор на въпрос, съдържащ *кое/care* (напр. *Кое ти харесва? = Кое от тези неща ти харесва? – Никое*.), можем да заключим, че тези местоимения функционират като прилагателни, а не като съществителни, въпреки че при тях множеството не е експлицитно изразено чрез N.

Следователно, всички фрази, съдържащи *кой,-я,-е,-и/care*, могат да се представят чрез единна структура, в която самите местоимения функционират като определители (спецификатори), а съществителното – като опора на цялата фраза NP. Ако присъства съществително (т.е. ако множеството е изразено експлицитно), получаваме структура, съответстваща на *кой* (и формите му за род и число) + N, а ако съществителното е нулево (т.е. ако множеството е имплицитно), получаваме структура, съответстваща на неутралното *кое/care* в т.нар. “самостояйна” употреба, срв. репрезентацията:

[_{NP} [кой/коя/кое/care [_N студент/книга/списание/elev/e], където e = ∅

Докато разликата между *cine* и *care* е парадигматична, в българския език *кой* е винаги двусмислено между ‘кой’ и ‘кой от’. Това двусмислие може да се опише, ако приемем, че *кой* всъщност има две разновидности – *кой1* и *кой2* (вж. и Лакова 1991). Първото, *кой1*, е контекстно-свободно и съответства на *cine*, второто, *кой2*, е контекстно-зависимо и съответства на *care*. *Кой1/cine* имат само предикативна употреба и са местоимения в собствен смисъл (като англ. *who*, фр. *qui*), т.е. думи (съществителни), съдържащи признак [лице]. Тези местоимения реферират клас от индивиди, които удовлетворяват свойствата на предиката, напр. в изречения като *Кого си видял?/Pe cine ai văzut?* това е класът от индивиди, които са били видени от теб. Този клас обаче може да е безкраен, доколкото говорещият не визира определено множество от лица, потенциално удовлетворяващи свойствата на предиката.⁸ Същият извод важи и за *какво/се*, чийто референт може да бъдат който и да е обект от безкрайното множество на предметите – нелица. *Кой2*, от друга страна, както споменахме и по-горе, има форми за род и число и винаги се свързва с едно единствено и крайно множество от референти, при това задължително известно на говорещия и слушащия.

Като имаме предвид казаното по-горе за (не)възможността за удвояването на отделните типове местоимения и като изхождаме от разбирането на П. Асенова (Асенова 2002, 15) за удвояването като критерий за установяване на определеност, можем да заключим, че *кой1/cine* и *какво/се* са съотносими с граматически неопределените именни фрази (фразите, съдържащи съществително без какъвто и да е определител), а *кой2/care* – с граматически определените (фразите, съдържащи съществително с какъвто и да е определител – определителен член, прилагателно, местоимение). С това е свързана и различната им референтна природа – *кой1/cine*, *какво/се* са нереперентни изрази

⁸ Ницолова (1986, 150) отбелязва, че *кой* е застъпник на стб. **КЪН**, но впоследствие поема функцията на изгубените **КЪТО** и на **КОТОРЪН** ‘кой от’.

(и квантификационни), докато *кой2/care* са референтни изрази и поради могат участват и в неквантификационни структури (Доброви-Сорен 1994).⁹

Установената от П. Асенова корелация между определеността и удвояването на допълнението в двата езика има пряко отношение и към актуалното членение на изречението (Иванчев 1978, Асенова 2002). Допълнения, които могат да се удвояват, функционират като тематизирани елементи, за разлика от фокализираните допълнения, които не се удвояват (при субективен словоред и съответната прозодия), понеже носят логическото ударение, срв. *Pe Ion l-am întâlnit anul trecut, Ivan го срещнах миналата година* и [ИВАН]F *срещнах миналата година* (не Петър), [МАȘINĂ]F *vrea Victor, tu casă* 'Кола иска Виктор, не къща'. Известно е, че тематизираният елемент в начална изреченска позиция (наричан още **топик**) изразява стара или дадена информация и по необходимост е пресупозиционален, т.е. контекстно-зависим (вж. Рици 1997, Райнхарт 1995), докато фокализираният елемент (или **фокусът**) е носител на нова информация и изобщо е информационно и прозодически най-изтъкнатата част на изречението.¹⁰

Общото за българския и румънския език информационно членение в декларативни изречения се проявява не само по отношение на дистрибуцията на информационно натоварените елементи, но и по това, че топикалните елементи обикновено предхождат фокализираните, напр. *Parute [на ПЕТЪР]F ще ги дам* (не на Иван), [Pe PETRU]F *Maria nu l-ar ajuta (pe Gheorghe, da)*. 'На Петър Мария няма да помогне, на Георги ще помогне'; *Parute [на кого]F ще ги дадеш.*; *Pe Victor [cine-l]F așteaptă la aeroport?* 'Виктор кой ще го чака на гарата?' Можем да предположим, следователно, че и при многократните въпроси удвояването сигнализира за топикализация и че удвоената въпросителна фраза заема същата синтактична позиция, както и всяко друго удвоено допълнение – Топик (вж. Рици 1997). Тази позиция е неквантификационна и структурно по-висока от квантификационната позиция (X), където се разполагат само неудвоени с клитика въпросителни думи. Можем да приемем също, че X съвпада с позицията на Фокуса, понеже въпросителните елементи имат сходно синтактично поведение и прозодически характеристики с фокализираните елементи (Хорват 1982, Рици 1997, Ницолова 2001):

[Топик кой2/care_i [X=Фокус кой1/cine какво/се [α... клитика_i...]]

Кандидати за позицията на Топик са не само фразите, съдържащи *кой, -я, -e, -u/care* (граматически определените), но по принцип всички местоимения, които могат да се удвояват, напр. *на кого/cui*, т.е. всички контекстно-зависими въпросителни елементи, срв. *Cui cine i-a răspuns?* 'На кого кой му е отговорил?', *На кого кой му харесва?* (пример на Билингс и Рудин 1996). В позицията на Фокуса могат да се явяват не само *кой1/cine* и *какво/се*, но по принцип всички неудвоени въпросителни местоимения. Именно в тази позиция действа и изискването за спазване на строг линеен ред, както споменахме и по-горе. Ако всичко това е така, т.е. ако дистрибуцията на въпросителните думи/фрази в многократни въпроси може да се опише чрез същото информационно деление, като това на дислоцираните елементи в декларативните изречения, то можем да заключим, че лявата изреченска периферия и на двата езика се подчинява на

⁹ Може би по-точно би било да говорим не за определеност, а за специфична неопределеност, в смисъла на В. Станков (Станков 1995).

¹⁰ Термините *топик* и *фокус* използваме, за да характеризираме разпределението на дислоцираните елементите в лявата периферия на изречението (Генчева 1994, вж. Рици 1997 за понятието *лява периферия*).

един и същ принцип – разпределението на информацията кодира разграничението между стара (контекстно-зависима) и нова (контекстно-независима) информация, или **Топик** (тема) > **Фокус** (рема).

Библиография

- Албойю 2000 = Alboiu, G. 2000. *The features of movement in Romanian*. Doctoral thesis, University of Manitoba
- Асенова, П. 2002. *Балканско езиковедие. Основни проблеми на Балканския езиков съюз*. Фабер.
- Билингс и Рудин 1996 = Billings, L. and C. Rudin. 1996. Optimality and Superiority: A new approach to overt multiple-wh ordering. – *Formal Approaches to Slavic Linguistics: the College Park Meeting*, 1994, ed. by J. Toman. Michigan Slavic Publications, Ann Arbor, p. 35-60
- Бошкович 1997 = Bošković, Z. 1997. On certain violations of the Superiority Condition, AgroP, and economy of derivation – *Journal of Linguistics*, 33, p. 227-254
- Ваховиц 1974 = Wachowicz, K. 1974. Against the Universality of a Single Wh-question Movement. – *Foundations of Language*, 11, p. 155-166
- Генчева 1994 = Guentchéva, Zl. *Thématisation de l'object en bulgare*. [Sciences pour la communication, vol. 39] Peter Lang S.A. Bern, Berlin, Frankfurt/M., New York, Paris, Wien.
- Доброви-Сорен 1994 = Dobrovie-Sorin, C. 1994 *The Syntax of Romanian: Comparative studies in Romance*. Berlin: Mouton de Gruyter
- Иванчев, С. 1978. Наблюдения върху употребата на члена в българския език. – *Помагало по българска морфология. Имена*. Наука и изкуство, София, с. 186-211
- Картунен 1977 = Karttunen, L. 1977. Syntax and semantics of questions. – *Linguistics and Philosophy*, 16, p. 353-422
- Коморовски 1996 = Comorovski, I. 1996. *Interrogative phrases and the syntax-semantic interface*. Kluwer: Dordrecht
- Корнилеску 2000 = Cornilescu, A. 2000 Rhematic Focus at the Left Periphery: The Case of Romania. – Доклад на *Going Romance Conference*, Utrecht.
- Лакова, М. 1991. *Местоименни въпросителни изречения в съвременния български език*, Издателство на БАН, София.
- Лопашов, Ю. А. 1978. *Местоименные повторы дополнения в балканских языках*. Ленинград
- Ницолова, Р. 1986. *Българските местоимения*. Наука и изкуство, София.
- Ницолова, Р. 2001. За контрастния фокус с частици в българския език. – *Съвременни синтактични теории*, Пловдив, с. 76-85
- Пезетски 1987 = Pesetsky. 1987. Wh-in-situ: Movement and Unselective Binding. – *The Representation of (In)definiteness*, ed. by E. J. Reuland and A. G. ter Meulen. Camrdidge, Mass.: MIT Press, p. 98-129
- Пенчев, Й. 1993. *Български синтаксис. Управление и свързване*. Пловдив.
- Пенчев, Й. 1998. *Синтаксис на съвременния български книжовен език*. Пловдив.
- Райнхарт 1995 = Reinhart, T. 1995. *Interface Strategies*. Ms. OTS. Univesiteit Utrecht
- Рици 1997 = Rizzi, L. 1997. "The Fine Structure of the Left Periphery. – *Elements of grammar*, ed. by L. Haegeman, Kluwer, Dordrecht, p. 281-337

- Рудин 1986 = Rudin, C. 1986. *Aspects of Bulgarian Syntax: Complementizers and wh constructions*, Slavica Publishers, Inc., Columbus, Ohio.
- Рудин 1988 = Rudin, C. 1988. On multiple questions and multiple wh-fronting. – *Natural Language and Linguistic Theory*, 6, p. 455-501
- Сандфелд и Олсен 1936 = Sandfeld, K., H. Olsen. 1936. *Syntaxe romaine*, Paris.
- Станков, В. 1995. Семантични особености на категорията неопределеност на имената в българския език. – *Проблеми на граматичната система на българския език*, Академично издателство, София, с. 87-150.
- Тишева, Й. 2000. *Модели за интерпретацията на сложното изречение в българския език*, Сема РШ, София
- Хегеман 1991 = Haegeman, L. 1994. *Introduction to Government and Binding Theory*. Oxford, Blackwell
- Хорват 1986 = Jorvath, J 1986. *Focus in the Theory of Grammar and the Syntax of Hungarian*, Dordrecht, Foris
- Чомски 1973 = Chomsky, N. 1973. Conditions on Transformations. – *A Festschrift for Morris Halle*, ed. by S. Anderson and P. Kiparsky. New York: Holt, Rinehart and Winston, p. 232-286.